

FONOSEMANTİĞE GENEL BİR BAKIŞ

An Overview of Phonosemantics

Ahmet AKÇATAŞ*
Emrah EROL*

Öz

Bu makale, oldukça genç bir dil bilimi alanı olduğu bilinen fonosemantiğin kuruluşunu ve gelişimini gözden geçirir. İkonik kelime araştırmalarının arka planı ve nedenlerinin yanı sıra, diğer bilimlerle etkileşiminin potansiyeli de dâhil olmak üzere bu alanın güncel sorunları analiz edilir. Analizin amacı, fonosemantiğin tarihsel gelişimine genel bir bakış oluşturulmasıdır. Araştırma çalışmasının sonuçları, fonosemantiğin gelişimini, ana fikirlerini ve araştırma yönünün sunumunu içermektedir. Çalışma aynı zamanda dil ikonikliği çalışmalarının perspektiflerini ve dil bilimsel çalışmaların diğer dallarla iş birliği içinde olduğunu belirtmektedir. Fonosemantiğin sadece genel bir bilimsel alan olarak değil, aynı zamanda disiplinler arası bir araştırma alanı olarak da büyük bir araştırma potansiyeline sahip olduğunu altı çizilmelidir. Dil bilimsel işaretin keyfiliği, modern dil bilimi teorisinde temel bir varsayımdır. Bununla birlikte, son yıllarda, giderek artan miktarda araştırma, dilsel sesler ve semantik arasındaki keyfi olmayan ilişkilerin doğasını araştırmıştır. Bu derleme, bugüne kadar elde edilen bulguların miktarını göstermeyi ve fonolojik ikoniklik konusuna adanmış farklı araştırmaları değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Çalışmaların çoğu, yansıma ifadeler, fikir veren sesler, ahenksel uyum, boyut ve biçim sembolizmi üzerine toplanır. Bu bulguların birçoğu, nitelikler arasında içsel bir ilişki olduğunu öne süren bir dizi farklı dilden elde edilmiştir. Sonuç olarak, modern fonosemantik araştırmaların, deneysel araştırma eksikliği nedeniyle büyük ölçüde teorik çalışmalar sunduğunu belirtmekte fayda vardır.

Anahtar Sözcükler: fonosemantik, ses sembolizmi, yansıma kelimeler, ahenksel uyum, boyut sembolizmi.

ABSTRACT

This article reviews the establishment and development of phonosemantics, which is known to be a relatively young field of linguistics. Current issues of this field are

* Prof. Dr., Uşak Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Uşak/Türkiye. E-posta: ahmet.akcatas@usak.edu.tr. ORCID: 0000-0002-6611-0259.

* Doktora Öğrencisi, Uşak Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı Ana Bilim Dalı, Uşak/Türkiye. E-posta: kaolemrah@gmail.com. ORCID: 0000-0001-8078-9600.

analyzed, including the background and causes of iconic vocabulary research, as well as the potential for interaction with other sciences. The purpose of the analysis consists in forming an overview of the historical development of phonosemantics. The results of the research work include the development of phonosemantics, the presentation of its main ideas and research direction. The study also states the perspectives of language iconicity studies and the collaboration of linguistic studies with other branches. It should be underlined that phonosemantics has great research potential not only as a general scientific field, but also as an interdisciplinary research field. The arbitrariness of the linguistic sign is a fundamental assumption in modern linguistic theory. However, in recent years, an increasing amount of research has explored the nature of arbitrary relationships between linguistic sounds and semantics. This review aims to show the amount of findings to date and to evaluate different studies devoted to phonological iconicity. Much of the work focuses on onomatopoeias, ideophones, phonesthemes, and symbolism of size and shape. Many of these findings are from a number of different languages, which suggest an intrinsic relationship between attributes. In conclusion, it is worth noting that modern phonosemantic research offers largely theoretical work due to the lack of empirical research.

Keywords: phonosemantic, sound symbolism, onomatopoeias, phonesthemes, size symbolism.

Giriş

Modern dil biliminin temel bir varsayımı, bir kelimenin akustik özellikleri ile anlamı arasındaki ilişkinin temelde keyfî olduğudur. De Saussure'un keyfilik hakkında formüle ettiği kavram, bir kelimenin sesi ile anlamsal kavramı arasında sistematik bir bağlantı olmadığını savunur (De Saussure, 1998; Hockett, 1977). Ayrıca, keyfilik, konuşma dilinin onu diğer iletişim sistemlerinden ayıran ayırt edici bir özelliği olarak kabul edilir. Bu varsayım, farklı dillerin aynı kavramı ifade etmek için farklı sesler kullanması gerçeğiyle desteklenmektedir. Doğal dilin keyfiliğine ilişkin bu ufuk açıcı varsayım yıllardır yaygın olarak kabul edilmekle birlikte, giderek artan bir literatür, ses yapısı ile dilsel kategori arasında keyfi olmayan bağlantıların da var olduğunu ve ilgisiz dil deneyimlerine sahip dinleyicilerin bu bağlantılara duyarlı olabileceğini öne sürmektedir (Sapir, 1929; Ramachandran & Hubbard, 2001; Nygaard vd., 2009; Kovic vd., 2010). Bu konuda artan sayıda çalışmaya rağmen, ses sembolizminin doğası hâlâ tam olarak anlaşılamamıştır.

Önemli Bazı Çalışmalar

Ses sembolizmi, bir kelimenin sesi ile anlamı arasında keyfî olmayan bir ilişkiyi ifade eder. Sesler ve anlamlar arasında bağlantılar olabileceği iddia-

sı, Kratylus diyalogunda Yunanca /p/ sesinin (=r/) hareketi ifade eden birçok kelimedede kullanıldığını, /α/ sesinin (=a/) “büyük” anlamına geldiğini ve /o/ sesinin “yuvarlak” anlamına geldiğini iddia eden Sokrates’e kadar uzanır (Platon, 2015: 86-87).

Ses sembolizmi üzerine yapılan modern araştırmalar, İngilizce konuşanların /a/’nın /i/’den daha büyük olduğunu hissettiğini gösteren Sapir’in (1929) deneysel çalışmalarından esinlenmiştir. O zamandan beri, araştırmalar birçok dilde gözle görülür bir şekilde ses anlam bağlantısını ortaya çıkardı (Blasi vd., 2016). Örneğin, hava akışını engelleyerek oluşan sesler (/b/, /d/, /g/, /z/) genellikle “ağırlık” ve “büyüklük” ile ilişkilendirilir ve bu çağrışımların İngilizce konuşanlar (Newman, 1933) ve Japonca konuşanlar için geçerli olduğu gösterilmiştir (Hamano, 1986; Kawahara & Shinohara, 2012; Shinohara & Kawahara, 2016; Sidhu & Pexman, 2015).

Ses sembolizminin adlandırma kalıplarını etkileyebileceği de gösterilmiştir (Berlin, 2006; Kawahara & Shinohara, 2012; Köhler, 1947; Perfors, 2004; Ramachandran & Hubbard, 2001; Sapir, 1929; Shinohara & Kawahara, 2013; Shinohara vd., 2016). Örneğin, Köhler’in (1947) klasik çalışmasında bir çift yuvarlak nesne ve açısız bir nesne verildiğinde insanlar *maluma*’yı yuvarlak nesneyle eşleştirmekte, *takate*’yi açısız nesneyle eşleştirmektedir (bu etkinin takip çalışmaları için bk. Holland & Wetheimer, 1964; Kawahara vd., 2015; Koppensteiner vd., 2016; Lindauer, 1990; Nielsen & Rendall, 2013; Shinohara vd., 2016). Genel olarak, ses kanalında sürekli olan, çalkantılı olmayan hava akımı ile üretilen konuşma seslerinin yuvarlak nesnelere ilişkilendirilme eğilimindeyken, hava akışını engelleyerek oluşan konuşma seslerinin açısız nesnelere ilişkili olma eğiliminde oldukları görülmektedir (Shinohara vd., 2016). Benzer bir durumda, yuvarlak bir nesnenin *bouba* ile ilişkilendirilip kiki ile ilişkilendirilmemesi daha muhtemeldir (D’Onofrio, 2014; Fort vd., 2015; Maurer vd., 2006; Ramachandran & Hubbard, 2001; Sidhu & Pexman, 2015). Bu sonuçlar, örtük ve otomatik olarak gerçekleşen bir süreçte, bir kelimenin ses yapısı ile şekillerin algısal özellikleri arasında çapraz bir bağlantı olduğunu göstermektedir.

Farklı ses sembolizmi türleri mevcut olsa da (örneğin, Hinton vd., 1994; Nuckolls, 1999; Cuskley & Kirby, 2013; Lockwood & Dingemanse, 2015) araştırmacılar, genel olarak ses sembolizminin evrensel olabileceği konusunda hemfikirlerdir; bir dildeki belirli bir ses-anlam uyumu, yalnızca o dili konuşanlar tarafından değil, aynı zamanda diğer dillerin konuşmacıları tarafından da tanımlanabilir (Cuskley & Kirby, 2013; Imai & Kita, 2014). İyi bilinen bir örnek, bir nesnenin şeklinin ve boyutunun ses sembolizmidir. Özellikle, İngi-

lizce konuşanlar *mal* gibi bir kelimenin *milden* daha büyük bir nesneye ait olduğunu düşünmektedir (Sapir, 1929). Kıvrımlı çizgi çizimleri tercihen *baluba/maluma* (Köhler, 1947) ve *bouba* (Ramachandran & Hubbard, 2001) gibi uydurma kelimelerle eşleştirilirken, açısız bir şekil tercihen *takete* (Köhler, 1947) ve *kiki* (Ramachandran & Hubbard, 2001) ile eşleştirilir. Kelimeler ve şekiller/boyutlar arasındaki bu sistematik ilişkiler, diller arası ve kültürler arası olarak çoğaltılmıştır (Davis, 1961; Tarte, 1974; Ramachandran & Hubbard, 2001; Bremner vd., 2013). Örneğin, yazılı dili olmayan ve Batı kültürüne çok az maruz kalan Himba halkının çoğunluğu, *bouba* ve *kikiyi* sırasıyla yuvarlak ve açısız şekillerle eşleştirir (Bremner vd., 2013). Bu özel ses-şekil bağlantıları bazı istisnalara rağmen evrensel görünmektedir (Rogers & Ross, 1975; Shang & Styles, 2017; Stiller & Gawne, 2017).

Tüm bu çalışmalar, adlandırma kalıplarındaki seslerin seçiminin tamamen rastgele olmadığını, en azından kısmen, bazı sağlam sembolik ilkeler tarafından yönetildiğini göstermektedir. Buna ek olarak, giderek büyüyen bir çalışma grubu, ses sembolizminin marka isimlerindeki etkisini de incelemiş ve ses sembolizminin ürünlerin çekiciliğini ve pahalılık algısını etkileyebileceğini göstermiştir (Abel & Glinert, 2008; Boltz vd., 2016; Coulter & Coulter, 2010; Klink, 2000; Peterson & Ross, 1972; Yorkston & Menon, 2004).

Artan sayıda araştırma, belirli anlamların belirli sesleri taşıyan sözcüksel öğelerle temsil edilme eğiliminde olduğunu göstermiştir. Şimdiye kadar yapılan çalışmalar, 1. ve 2. şahıs zamirlerinin burundan sesler içermesi eğiliminde olduğunu doğrulamıştır (Gordon, 1995; Nichols & Peterson, 1996). Yakın zamirler daha yüksek F2'ye sahip ünlüleri tercih ederken, uzak zamirler daha düşük F2'ye sahip olanları tercih eder [Ünlülerin belirlenmesinde öncü rol oynayan birinci formant (F1) ve ikinci formant (F2) değerleri dilin ağız boşluğundaki devinimi ve yüksekliğine dayalı olarak ele alınır. Dilin devinimi açısından ise yüksek F2 formant değeri taşıyan ünlüler “ön dil”, düşük F2 formant değeri taşıyan ünlüler “arka dil” özelliği gösterir.] (Tanz, 1971; Woodworth, 1991; Johansson & Zlatev, 2013). “Dudaklar” ve “burun” için kullanılan kelimeler sırasıyla iki dudaklı seslere ve burun seslerine sahip olma eğilimindedir (Urban, 2011).

Blasi vd. (2016), binlerce dilin temel sözlüğünün fonosemantik ön yargıları nasıl gösterdiğini inceledi. 4.298 dilin 6.447 Swadesh Listesine (Swadesh, 1955) dayanan çalışma, 100 Swadesh Listesi teriminden 30'unun fonolojik temsillerinde belirli sesleri tercih ettiğini veya tercih etmediğini buldu. Örneğin, “dil” sözcüğü genellikle /e/, /ɛ/ veya /l/ içerir ve /u/ veya /k/ içermez. Birçok ülkede burun sözcüğünün anlamını vurgulayacak biçim-

de, içinde /n/ geçen ve burundan çıkarılan bir sesi var. Örneğin Japonca *hana* ya da İngilizce *nose* gibi. Tabii bu tek örnek değil. Örneğin “kırmızı” anlamındaki sözcükler de birbirlerine benziyorlar: Fransızca *rouge*, Almanca *rot*, İngilizce *red*, Macarca *piros* ve Maorice (Yeni Zelanda yerel dili) *kura* gibi. Dünya dillerinin yaklaşık üçte ikisinden gelen kelimelerin dikkatli bir istatistiksel incelemesi, ilgisiz dillerin belirli referanslar için aynı sesleri çok sık kullandığını (veya kaçındığını) ortaya koymaktadır. Bu çarpıcı benzerlikler, işaretin keyfiliği varsayımının yeniden incelenmesini gerektirir. Bu çağrışımların alansal ve tarihsel dağılımı, genellikle miras alınmak veya ödünç alınmak yerine bağımsız olarak ortaya çıktıklarını göstermektedir.

Joo (2020), farklı 66 dilin söz dağarcığına dayanan çalışmasında, fonolojik özellikler ile Leipzig-Jakarta Listesindeki 100 sözcüksel anlam arasındaki ön yargılı ilişkiyi ortaya koymaktadır. Anlamları yuvarlak şekillerle (*egg*, *navel*, *neck* ve *knee*) ilgili olan kelimeler, yuvarlak özelliğini taşıyan fonemleri içermeye eğilimindedir. Ayrıca ağız hareketleri ile benzedikleri fonolojik özellikler arasındaki pozitif ilişki de gözlemlenebilir. Yakınlıkla ilgili gramer kelimeleri (*this*, *in*, 1. ve 2. tekil zamirleri) nazal ile pozitif olarak ilişkilidir. Konuşma dillerinin en temel sözlüğünde bulunan fonosemantik kalıplar, doğal dillerdeki ses-anlam ilişkisinin tamamen keyfi olmadığını ve insanın bilişsel ön yargıları tarafından motive edilebileceğini daha da doğrulamaktadır.

D’Anselmo’nun (2019) çalışmasında, doğal dilleri kullanarak bu ilişkiyi daha iyi araştırmak amacıyla, 215 İtalyan ve Polonyalı katılımcıdan, bilinmeyen dillerde (Fince, Japonca, Svahilice, Tamilce) telaffuz edilen kelimeleri dinlemeleri ve bilgisayar ekranında görselleştirilen 3 alternatif arasından seçim yaparak her kelimenin doğru anlamını tahmin etmeye çalışmaları istenmiştir. Alternatifler katılımcıların ana dilinde sunulmuştur. Üç farklı kelime kategorisi sunuldu: isimler, fiiller ve sıfatlar. İlk genel analiz, ses sembollerinin semantik rolünü doğruladı, katılımcıların performansı şans eseri beklenenden daha yüksekti. Her dil ve her kelime kategorisi için ayrı ayrı analiz edildiğinde, sonuçlar Fince ve Japonca için önemliken, tanıma oranı Svahilice ve Tamilce için şanstan önemli ölçüde daha iyi değildi. Sonuçlar isimler ve fiiller için önemliydi, sıfatlar için değildi. Doğal bilinmeyen dillerde fonosemantiğin varlığı doğrulanmıştır. Daha da önemlisi, İtalyan ve Polonyalı katılımcılar arasında hiçbir fark olmadığına dair kanıtlar, ses sembolizminin dinleyicinin ana dilinden bağımsız olduğu sonucunu doğrurur.

Bu bulgular, doğal dillerle de ses sembolizmi konusunda artan bir araştırma akışına yol açtı ve bir kelimenin ses yapısı ile anlamı arasında bir ilişki-

nin de olabileceğini gösterdi. Ayrıca, ses sembolizminin evrensel olduğu ve birçok dile uygulanabileceği fikri, diller arası bir yaklaşıma dayanan çalışmalarla da doğrulanmıştır. Örneğin, insanların zıt çiftlerini yabancı bir dilde doğru anlamla doğru bir şekilde eşleştirebildikleri gösterilmiştir. Tsuru ve Fries (1933), bu alandaki ilk deneylerden birini geliştirdi ve İngilizce konuşan katılımcıların Japonca zıt çiftlerinin %69'unu doğru İngilizce çevirileriyle eşleştirdiğini buldu (örneğin; “hızlı-yavaş” anlamına gelen *hayai-oso*). Bu değerler, Brown vd. (1955) tarafından yapılan ve ana dili İngilizce olan katılımcılara, yabancı dillerde (Çince, Çekçe ve Hintçe) duyuusal deneyimleri gösteren zıt anlamlılar (örneğin, “sıcak, soğuk”, “ağır, hafif”, “parlak, karanlık”) sunulduğu bir çalışmada çoğaltılmıştır. Katılımcılar, kelimelerin anlamını tahmin etmek için sadece kelimelerin seslerini kullanarak görevi şanstan daha iyi yerine getirdiler (ayrıca bk. Klank vd., 1971; Kunihiro, 1971; Berlin, 2006). Bundan sonra, Brown vd.’nin (1955) orijinal değerlerine bazı değişik biçim getiren benzer çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalar, daha önce zıt kavramları ifade eden kelime çiftleriyle sınırlı olan uyaran materyalini genişletti. Deneklerin, doğruluk oranının deneysel yöntem değişikliklere duyarlı olmasına rağmen, görevleri şanstan daha iyi yerine getirdiklerini gösterdiler (Maltzman vd., 1956; Brackbill & Little, 1957; Brown & Nuttall, 1959). Bu sonuçları birden fazla dile genişleten daha yeni çalışmalar yapılmıştır (Tzeng vd., 2017), ayrıca ses ve anlam arasında çapraz modal bir bağlantının varlığı, sinestezide yapılan bir çalışma ile desteklenmiştir (Bankieris & Simner, 2015).

Kelime sesi ve anlamı arasındaki bağlantılar, aralarında keyfi olmayan bir ilişkinin varlığını göstermektedir ve dil işlemede, örneğin kelime öğrenmeyi kolaylaştıran bir avantaj sunmaktadır (Perniss vd., 2010; Lockwood vd., 2016). Örneğin, yakın tarihli bir araştırmada, Imai vd. (2008) örtük bir fiil öğrenme görevi kullanarak, Japon yetişkinlerin, 2 yaşındaki Japon çocukların ve hatta Japonca bilgisi olmayan İngilizce konuşanların bile, yeni sesler, fiiller arasındaki ses sembolik ilişkilere duyarlı olduklarını göstermiştir. Bu sonuçlar, İngiliz çocuklarla yapılan deneylerde de doğrulanmış, ses sembolizmine karşı diller arası erken duyarlılığın kanıtlarını sağlamıştır (Kantartzis vd., 2011; Yoshida, 2012).

Simner vd. (2010), kimi sözcüklerin beynimizde çapraz duyu bağlantılarına yol açabileceği görüşünden yola çıkarak deneklerinin ağızlarına acı, tatlı, tuzlu ve ekşi pastiller verip onlardan bilgisayar sentezleyicisi aracılığıyla ağızlarındaki tada en çok uyan farklı ünsüzlerin seslerini çıkartmalarını

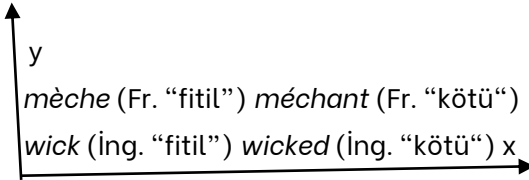
istediler. Elde edilen sonuçlar hiç de rastlantısal değildi. Şekerli tatlar yüksek ünlülerle, ekşi tatlar alçak ya da kalın ünlülerle ilintilendirilmekteydi.

Ses sembolizmi dilde aykırı bir durum değildir. Ses sembolizmi de dilin kökenini ortaya çıkarmada önemli bir rol oynayabilir. Bazı araştırmacılar, insan dilinin, gözlemlenen dünyanın sözlü olarak taklit edilmesiyle başladığını öne sürmektedir (Ramachandran & Hubbard, 2001; Maurer vd., 2006).

Hinton vd. (1994) yayınlanmasından bu yana, ses sembolizmi çalışmaları gelişmektedir. Her ne kadar 19. yüzyıl bilginleri tarafından damgalanmış olsa da, dil kökeni hakkındaki basit fikirlerle olan ilişkisi nedeniyle, ses sembolizmi artık insan dilinin altında yatan her şeyi bulmaya çalışan dil bilimciler ve bilişsel bilim adamları tarafından deneysel araştırmalar için meşru bir konudur. Ses sembolizmi üzerine yapılan araştırmalar artık dilin hem keyfi hem de motive edilmiş, ikonik özelliklerle karakterize edildiğini yaygın olarak kabul etmektedir (Cuskley, 2013; Dingemanse vd., 2016; Nuckolls, 1999).

Fonosemantik ile İlgili Öne Çıkan Kitaplar

Babel (1991) adlı kitapta Abraham A. Abehsera, dil aileleri ile ilgili tabloların tahminden öteye geçemeyeceğini belirtir. Kuzen dillerinin aynı kavram için neden farklı sesleri benimsediğini sorar. *Horse* (İng.), *cheval* (Fr.), *cabollo* (İsp.) vb. kelimeler sadece “at” kelimesi içindir. Kuzen Hint-Avrupa dilleri olmalarına rağmen her biri farklı sesler seçmiştir. Belki kelimeleri birbirine bağlayan ve her insanın onlara isim vermek için farklı özlere seçmesini sağlayan bir şey vardır. Fransızcada *appel* “aramak” anlamına gelir ve İngilizcede *apple* “elma”dır. *Gateau* Fransızcada bir “pasta”dır, İspanyolcada *gato* bir “kedi”dir. Aynı ses kombinasyonları, özellikle ünsüzler, ancak farklı anlamlar içerir. Hepsi aynısını seçebilirdi. İki sözlük olması gerektiğini söyler. Biri eş anlamlılar için diğeri eş sesliler için. İki sözlüğü çalışmasında birleştirir.

“Kare birimi” der buna. Diller arasında veya aynı dilde eş anlamlılar arar. Benzer bir anlama gelen iki kelimeyi y eksenine koyar, x eksenine eş sesli sözcükleri yerleştirir. Ünsüzlere odaklanır. Bu iki kelime *mèche* ve *wick*.

Tamamen farklı sesler ancak aynı anlama sahipler. Ardından iki kelime arar. Fransızcada /m/ ve /ş/ sesine sahip olacak ve farklı bir anlam ifade edecek. İngilizcede /w/ ve /k/ ile burada benzer bir anlama gelecek. Burada benzer sesi, benzer anlamı bulmaya çalışır: “fitil” ve “kötü”. Bu kelimelerin hiç alakası olmadığını görürsünüz. Farklı kökleri var. Eski Germenceden geliyor. Hiçbir ortak noktaları yoksa ilgili olmaları gerekmez. Yine de onları bağlayan bir şey vardır. Yer çekimi gibi bir şey. Buna “burulma fikri” der. Kötü olan kişi, tıpkı fitil gibi bükülür. Aynı köklere sahip olmamalarına rağmen bu dört kelimeyi birbirine bağlayan adeta bir güç alanı gibidir. Birbiriyle ilişkili olmadığı varsayılan pek çok kelimenin neden benzerlikler taşıdığını açıklayabilir. Bunun rastgele olduğunu söylüyorlar. Aslında tüm dilleri birbirine bağlayan bilinçaltı bir evrensel dil var gibi. Her kültür bir nesnenin, bir varlığın veya hatta bir duygunun farklı türde özelliklerini tarif etmek için belirli sesleri seçer ve kelimenin anlamının bir kısmını atlarlar. Bir tarafta kelimeyi ve dilleri Tanrı icat ediyor ve diller bir yandan değişiyor. Farklı köklerle başlarsınız ve hepsi birbirinden uzaklaşır (itme) ve farklı kelimeler oluşturur. Bunlar tarihseldir. Diğer taraftan çekim yasası vardır. İnsanlar benzer kavramları tasvir etmek için benzer sesleri seçer.

Sound Symbolism (Hinton vd., 1994) adlı eserde, yirmi dört önde gelen bilim adamı, çok çeşitli dil bilimsel verilerden yararlanarak, bir dil teorisinde ses sembolizminin rolünü tartışmaktadır. Burada sunulan kapsamlı yeni araştırma, ses sembolizminin dilde şimdiye kadar bilimin kabul ettiğinden çok daha önemli bir rol oynadığını ortaya koymaktadır. Hinton, Nichols ve Ohala (1994), ses ve anlam arasındaki bağlantının derecesine göre dört tip arasında ayırım yapar (Hinton vd., 1994: 2-6). Bedensel ses sembolizmi, duygusal veya fiziksel bir duruma dayanır ve genellikle dilsel olarak kodlanmaz, örnek: “hapşırma” ya da “ah!” Taklit ses sembolizmi, seslerin taklitlerini ifade eder, yılanların tıslaması için “ssss”. Kısmen gelenekseldir, patlama gibi. Sinestetik sembolizmde akustik olmayan fenomenler dilsel olarak temsil edilir, örnek: /i/ - “daha küçük”, /a/ - “daha büyük”. Son olarak, geleneksel ses sembolizmi, tekrarlanan anlam ve biçim gruplarından kaynaklanır. Dile özgüdür, edinilir, ancak Hinton ve arkadaşlarına göre evrensel özellikler gösterir (/gl/ - *glimmer*, *glitter*, *glim* gibi. Bu kelimeler, “parıltı” anlamına gelir).

Gods of the Word: Archetypes in the Consonants (1999) adlı eserde Margaret Magnus, kelimeleri ve bize söylediklerini dinleyen ilk kişilerden biridir. Dünyanın her dilinde, belirli bir ses birimini içeren her kelimenin belirli bir anlam unsuru vardır ve bu ses birimini içermeyen sözcüklerde yoktur. Her

ses birimi anlam taşır. Buna “içsel anlam” der. Bu, fonemler değil, dildeki en küçük anlam parçası olacaktır. Bunu iki parçaya ayırır. Anlam referanstır. Bu sadece kelimenin anlamıdır. “Bomba” gibi bir kelimeyi tarif etsek patlayıcı, içinde bir şey var, kapalı gibi... Bir tanımın tüm bu özellikleri, fonemlerin kendileri, seslerin kendileri tarafından taşınan içkin anlam olacaktır. /str/= “doğrusallık” *string* (dize), *strip* (şerit), *stripe* (şerit), *street* (sokak)... Hepsi bir çizgi, bir ip, bir şerit, bir sokak gibi doğrusal bir şey ifade eder. Bu ilginçtir, çünkü bu kelimelerin her birine baktığınızda, standart etimolojik açıklamaya göre hepsinin farklı kökleri vardır. /ap/= “düz” *cap*, *flap*, *lap*, *map*... Bunlarda düz anlamı vardır. Kelimelerin köklerine bakıldığında hiçbir şekilde gruplandırılmayacaktır. Magnus, 14 farklı türde deney yaptı. /b/ ile başlayan kelimeleri gruplandırdı. Ön ekleri ve son ekleri olmayan her kelimenin sadece çekirdeğini ele aldı. Bazıları patlamalarla, bazıları kötülükle ilgilidir. Her dil, bu gruplandırmada farklı bir sesi seçebilir.

Sound Symbolism in English and German (2009) adlı eserde Marianna Szabóné Habók, fonosemantiğin iki ana nedenden dolayı incelenmesinin zor olduğunu belirtir. Birincisi, fonosemantik sembolik bir alandır ve ikincisi, bu fonosemantik anlamlar sistematik bir şekilde kalıplanmaya isteksizdir. Bu çalışmada yazarın amacı, dil biliminin genel bir görünümünü vererek bu tartışmaya ışık tutmak olmuştur. Ses sembolizmi teorilerini ve olası kategorileri daha sonra da bu alanda yapılan en dikkat çekici deneylerden bazıları-nı listeler.

The Meaning of the Phoneme /s/ in Standard Arabic (2010) adlı eserde Khaled Oraby, /s/ fonemini içeren Arapça kelimeleri test ederek bu ilişkinin gerçek değerini savunmaya çalışmaktadır. /s/ içeren kelimeler dört ana semantik alana ayrılmıştır: Mukavemet, kırılma, yükseklik ve değişim. Bulgular, sesler ve anlamlar arasındaki ilişkiyle ilgili bazı noktaları ortaya koymuştur. Bunlardan en önemlisi, başlangıçta, ortada ve sonda oldukça eşit olarak dağıtılan fonem /s/ içeren kelimeler ile dört semantik alan arasında ikonik bir korelasyon olmasıdır. Ayrıca, bulgular bu korelasyonun fonem /s/ ile içsel olduğunu göstermektedir.

Sound Symbolism (2015) adlı eserinde Hanna Gnatchuk, psikolinguistik bir deney yapar. Şiir ve nesir metinlerini analiz eder. Sonuçlar, Osgood’un semantik diferansiyel, ki-kare testi ve Chuprov’un katsayısı yardımıyla istatistiksel olarak işlenmiştir. Sonuç olarak, İngilizce ve Almanca ünsüzlerin insan ruhunda, nesir ve şiir metinlerinde anlamları olduğu hipotezini doğrular. Sonuçlar, endüstriyel mallar veya ürünler için marka adları oluşturmak

için çok yararlı olabilir. Yazarlar tarafından uygun sesler kullanılarak okuyucular üzerinde belirli bir izlenim bırakmak amacıyla da kullanılabilirler.

Meaningfulness of Sounds (2016) adlı eserinde Agrawal, her sesin doğası gereği tahsis edilen belirli bir psikolojik anlama sahip olduğunu açıklayan bir teori sunmaktadır. Herhangi bir nesnenin adının yaratılmasını, aynı nesne için farklı isimleri, farklı nesnelere için aynı adı, tarihsel fonolojiyi, fonemlerin zincirleme kaymasını açıklar. Teoriyi kanıtlamak için, kitap 20 farklı dilden yaklaşık 1100 kelime sunmaktadır. Pramod Kumar Agrawal'a göre, fonosemantik, herhangi bir sesi dinlerken veya konuşurken, içimizde buna karşılık gelen bir psikolojik duyguyu hissettiğimize inanılan bir hipotezdir. Her sesin doğanın sağladığı özel bir anlamı vardır. Burada öne sürülen teori, IPA (Uluslararası Fonetik Alfabe) seslerinin psikolojik anlamlarını açıklamaktadır. Aynı zamanda fonosemantik'in yardımıyla kelimelerin oluşumunu da açıklar. Modern dil bilimcilerin fonosemantik'e ilişkin pek çok şüphesi vardır. Teori, bunların çoğunu "doğal" ve "keyfi" sembolizm sorusuyla birlikte ayrıntılı olarak çözmeye çalışır. Teori, herhangi bir nesneyi veya olayı adlandırma sürecini açıklar. Teori ayrıca, fiziksel sinyaller olan seslerin biyolojik dürtülere dönüştürüldüğünü, daha sonra psikolojik duygulara dönüştürüldüğünü ve daha sonra entelektüel anlamlara dönüştürüldüğünü açıklar. Tüm bu dönüştürmeler "üniter kod" içinde yapılır. Kod, sesleri ve ilgili psikolojik duyguları aynı anda destekleyen bir model şeklinde açıklanmıştır. Gösteren yoksa hiçbir şeyin gösterilmeyeceği açıktır. Fonosemantik, nesne ve ses birimlerini birbirine bağlamaz; bir psikoloji köprüsü, onları birbirine bağlar. Bir nesnenin sonsuz sayıda parametresi vardır, iki veya üç parametre adlandırılmada rol oynar. Bu parametreler farklı nesnelere için de kullanılabilir. Dolayısıyla ad, nesnenin kendisini temsil etmez; kişiden kişiye farklılık gösterebilen zihindeki algıyı temsil eder.

Ses doğal bir mesajdır. – Farklı fayda sağlayan farklı enerji türleri vardır, ses böyle bir enerjidir. Eğer sesin hiçbir faydası olmasaydı, uzun zaman önce yok olurdu. İkincisi, ses iki bileşenden oluşan bir dalgadır: enerji ve mesaj. Ses havadan (dalga taşıyıcısı) ve mesajdan (dalga özü) oluşur. İhmal edilebilir bir enerji miktarı olduğundan, bir ses dalgasının temel amacının enerji değil mesaj iletmek olduğu sonucuna varabiliriz. Fonosemantik asla kelimeyi tanımlamaz. Kelimenin tarihsel anlamını açıklar. Kelimenin genel anlamını açıklayamayız; kelimeyi tasarlayan tarihsel gözlemcilerin karşılaştığı psikolojik duyguları açıklayabiliriz. Büyük ölçüde seslerin anlamlarının esas olarak artikülasyon tekniklerine bağlı olduğuna inanılıyor. Bu hipoteze göre anlamsal değerlerin her zaman boğazdan, dişlerden veya dilden vb. gelen

seslere bağlı olduğuna inanılmaktadır. Bu inanç her kelime için doğru değildir. Ses telimiz sadece bir enstrümandır. Sesin “nedeni” değil. Sebep, doğamızın bir yerinde gizlidir. Deneme yanılma yöntemini benimserken bazen dikkatimizi ilk heceye verme eğilimindeyiz. Bu bilimsel bir yöntem değil. *Lost* “kayıp” ve *lot* “çok” aynı anlamı taşımaz. *Penalty* “ceza” ve *pleasure* “zevk” oldukça farklıdır. Kelimenin tam anlamı ancak kelimenin tamamı okunarak açıklanabilir ve bu ancak tüm ses birimlerinin anlamlarını ayrı ayrı anlamakla yapılabilir (Agrawal, 2016: 16).

Doğa hiçbir nesneye isim vermemiştir. Nesnenin isimlendirilmesi her zaman gözlemci tarafından nesnenin fiziksel, biyolojik, psikolojik ve entelektüel ihtiyaç ve erişilebilirliklerinin kendi sınırları içinde gözlemlenmesiyle yapılır. Nesne önemli değil, algı önemli. Gözlemci sadece görünüşü çıkarır, önemli kısımlarını seçer, onları psikolojik duyguya dönüştürür ve fonemleri yerleştirir. Herhangi bir nesnenin adlandırılması “var olan özü” temsil etmez; “gözleme özü” temsil eder. “Var olan özü” bütün gözlemciler için ortak olabilir, ama “gözlemlenen öz” kişiden kişiye farklılık gösterebilir. Bunun nedeni, tüm bireysel gözlemcilerin nesneyi kendi sınırları dâhilinde gözlemek zorunda olmalarıdır.

Farklı nesnelere için aynı isimler -Her nesne sonsuz sayıda parametreye sahiptir. ‘İsim’ seçimi büyük ölçüde herhangi bir nesnenin ‘kısmi görünümüne’ bağlıdır. İki farklı nesne, ortak ‘bölüm görünümüne’ sahip olabilir ve bu nedenle adı ortak olabilir. Bunu bir örnekle açıkla: *Bank* /bæŋk/: “kısıtlanmış, korumalı görünürlük”. Parayı banka korur, Bir de nehrin kenarı için *bank* vardır. O da suyu tutar ya da korur (Agrawal, 2016: 21).

Aynı nesne için farklı isimler -İki farklı gözlemci aynı nesne için de iki farklı parametre seti seçebilir ve farklı algılayabilir ve bu nedenle iki farklı isim seçilebilir. İngiltere’de bir “at”, /hɔːs/ [fiziksel formda kuvvet kullanılabilişinin ifadesi] olarak algılanır. Macaristan’da, /lo:/ [uzun mesafelere doğru (mevcut genişleme)] olarak algılanır. Kore’de /mal/ [uzun mesafeler sunma isteği] olarak algılanmaktadır. Hindistan’da buna /əʃvə/ [var olan güçlü gizli güç] denir. Bu sayede farklı gözlemciler aynı atı farklı açılardan algılar ve farklı isimler verir (Agrawal, 2016: 21-22).

Dillerin evrimi ile dil öğrenmek arasında bir fark vardır. Gelişmeler ve değişimler ancak “yazma” var olmayana kadar mümkündür. Bugün itibarıyla “dilleri geliştiriyoruz”, “dilleri öğreniyoruz”. Bu nedenle “sandalye” kelimesi bize keyfi geliyor. Bugün, kullandığımız tüm kelimelerin doğal kelimeler olduğuna iddia edemeyiz. Her yıl doğal temsillerle hiçbir bağlantısı olmayan

çok sayıda kelime ekliyoruz. Teorik olarak doğa, bu kelimeleri doğal telaffuza çevirmiş olmalıydı, ancak yazma olgusu nedeniyle kelimelerin sabitlenmesi mümkün olamadı. Kelimenin doğal mı yoksa yapay mı olduğunu haklı çıkarmak çok zordur.

Dil bilimciler göre, “Sesler keyfidir çünkü mantıksal olarak öngörülebilir değildirler”. “Öngörülemez” ve “hâlâ tahmin edilmiyor” arasında bir fark var. Filozofik olarak “tahmin edilemez” ispatlanamaz. Yer çekimi kuvvetinin nedeni “hâlâ tahmin edilmemiştir”. Ancak bu, “öngörülebilir olmadığı” anlamına gelmez. Köpeklerin “kuyruğunun yavaş sallanması” etrafındaki çevre hakkında sorgulama mesajı verir. *Kiki* ve *bauba* imajı arasındaki farkı hissedebiliyoruz. Sebabi “hâlâ tahmin edilmiyor”. Aynı şekilde, belirli bir sesin neden belirli bir anlam verdiği “hâlâ tahmin edilmemiştir”. Ancak bunun “öngörülebilir” olmadığını söylemek yanlıştır. Kelimelerin çıktısı şüpheli ve belirsiz görünebilir. Bunun nedeni, psikolojik açıklamaların herhangi bir okuyazar tanımını dayatmadan köklere dokunmasıdır. Kök anlam ile mevcut anlam arasında büyük bir fark olabilir. Örneğin, başlangıçta bütçe, paranın güvenli bir şekilde saklandığı deri bir çantaydı, ancak bugün bütçe, parayı tam olarak ne kadar harcamamız gerektiği anlamına geliyor. Her iki durumda da kök anlamlar aynı olsa da, şüpheli görünüyor. Örneğin aslında “hava” nesnesi her yerde aynıdır, ancak telaffuzları farklıdır. İngiltere’de hava [göstergenin katılımı], Fransa’da hava [çıkış kullanılabilirliğine katılım], Hindistan’da hava [gizli varlık, fiziksel varlık]. Dolayısıyla bir nesne olarak “hava” için İngiltere’de “gösterge” önemli, Fransa’da “akış”, Hindistan’da “görünmezlik” önemli diyebiliriz. Üç dil aynı nesneyi üç farklı şekilde tanımlar, ancak hepsi fonosemantikliği takip eder. “Önem” farkı, farklı ülkelerin kültürel eğilimleri, sosyal değerleri ve çevresel koşullarındaki farklılıkların oluşturduğu meşgul sinyallerimizden kaynaklanmaktadır (Agrawal, 2016: 5).

Pramod Kumar Agrawal, çalışmalarında kelimelerin okunuşunu önemser ve sesleri IPA alfabesine göre yorumlar. Açıkladığı Türkçe kelimeler şunlardır:

bul /bu ɪ/ [edinme] - / ɪ / genişletilmiş kullanılabilirlik, / bu / kabul edilmiş edinme; kabul edilmiş edinimin genişletilmiş kullanılabilirliği;

çam /ʃa m/ - / m / madde, / ʃa / canlı varlık; canlı varlığın özü;

gam /ga m/ [üzüntü] - / m / mevcut duygu, / ga / zevksiz (açıklığa kavuşturulmuş) varlık; hoş olmayan varlıkta mevcut duygu;

yer /je f/ [konum] - / f / katılım, / je / spesifik görünür varlık; spesifik görünür mevcudiyete katılım;

kal /ka t/ - / t / genişletilmiş kullanılabilirlik, / ka / önlemin genişletilmiş kullanılabilirliği (bilinçli varlık); önlemin genişletilmiş kullanılabilirliği; acele etmeyin;

kol /kɔ t/ - / t / genişletilmiş kullanılabilirlik, / kɔ / bilincin kabul edilebilirliği; bilincin kabul edilebilirliğinin genişletilmiş kullanılabilirliği;

kul /ku t/ - / t / genişletilmiş kullanılabilirlik / ku / aptallık (içeride görünmez bilinç); aptallığın genişletilmiş kullanılabilirliği;

mal /ma t/ - / t / genişletilmiş kullanılabilirlik / ma / madde; maddenin genişletilmiş kullanılabilirliği;

oy /o l / - / l / olumlama, / o / destek (gösterge niteliğindeki katılım); desteğin onaylanması;

tel /te l/ - / l / genişletilmiş kullanılabilirlik, / te / devam (gösterge akışı); devamında genişletilmiş kullanılabilirlik;

zar /za f/ - / f / tutulum, / za / doku (canlı ifade edilebilir varlık); doku tutulumu gibi (Agrawal, 2016: 218).

Agrawal'ın bu eseri diğer çalışmalardan çok farklıdır. Çünkü diğer çalışmalar genelde fonosemantiği seslerin oluşum yerleri ve biçimi ile tabiat-taki nesnelere arasında bağlantılar kurarak açıklar. Bunu yansımalarla, fikir veren seslerle, ahenksel uyumla, şekille, boyutla ve sinesteziyle ilişkilendirirler. Agrawal'a göre bu kategoriye girmeyen bütün kelimelerde de fonosemantik unsurlar işler.

No Venimos Del Latin (2016) adlı eserde Carme Jiménez Huertas, yer adlarından bahseder. Yer adları genellikle en gelişigüzel olduğunu varsaydığımız adlardır veya belki bir yerlerde tarihî bir iz taşırlar. Paris'in ve Londra'nın bir anlamı olduğunu düşünmeyiz. Genellikle onu özel bir ad olarak alırız. Yazar, farklı yer adlarını böler. Teoride hiçbir anlam ifade etmiyorlar. Sonra ortak bir hece alır. /ba/ ile başlayan yerlerin hepsinin suyla ilgili olduğunu görür. Ardından /ka/nın, /k/ kaya ile ilgisi vardır. Bu gerçek kelimelerle ilgili olabilir.

ka= *Cadi, Escart, Bresca...*

İspanyolcada *roca, coral, calcio* vb. Bunlar taşla, sert bir şeyle ilgilidir.

Valirana diye bir yer var. *Barcelona*'nın yanında bir kasabadır.

Genel olarak bakarsanız ya *Valerius*'la, bir tür Romalıyla, bir generalle, o kasabaya gitmesiyle ya da kediotu köküyle ilgili dersiniz. O kasabada kayıtlı ünlü bir *Valerius* yoktur. Parçacıkları ve anlamları birleştirirseniz, çok daha ilginç hâle gelir.

BA= su

LL= birlik

ARAN= büyük vadi

AR= Ortada ne var? / Vadi

AN= büyük

Tamamen gelişigüzel görünen bir ad sonunda bu anlamlara dönüşür ve kasaba tesadüfen büyük bir vadidir, birkaç nehrin birleştiği yerdir, su ile çevrilidir, büyüktür.

calabaza= İspanyolcada “kabak” anlamına gelir ve onu bu parçacıklara ayırdığınızda, “sert su kabı” diye bir şey elde edersiniz. Aslında geleneksel olarak birçok ülkede su kabı olarak kullanılıyordu. Bal kabağını kurutur ve bugün hâlâ su kabı olarak kullanırsınız. Böylece kulağa tamamen rastgele gelen bir kelime, parça parça anlamı olan bir şeye dönüşür.

Sclavus= Sözde Latince *slavus* kelimesinden gelen “köle” kelimesidir, ancak Latince “köle” *slavus* değil *servus* idi ve sonra bir şekilde bu /k/ sesi ortaya çıkıyor. Çünkü tüm Latin dilleri ve hatta Almanca onu paylaşıyor, hepsinde *esclavo*, *esclave* vb. kelimelere /k/ sesi eklenmiştir.

es-c-1a-vo her biri şu anlama gelir:

es= eski

c= yaşayan varlık veya insan

la= birlik, toplantı, birbirine bağlayan

vo= özgür, sınırsız

Bunları bir araya getirirseniz: “Özgür insandım.” Bir köle için eskiden özgür bir insan olmaktan daha iyi bir isim olamaz. Yazar, tüm romantik dillerin ve diğerlerinin eklemeli bir dil olan ortak bir atayı paylaşmış olabileceğini tahmin ediyor.

Phonosemantic Dictionary (2018) adlı eserinde Agrawal, kelimeleri baştan başlayarak ünlülerine kadar ayırır ve son sesi de ekleyerek kelimeyi yorumlar. Örneğin tel kelimesini te-l diye ayırır. te'yi ayrı l'yi ayrı yorumlar. Farklı kelimelerin anlamlarını telaffuzlarına göre yorumlayan ilk sözlüklerden biridir. Bu sözlük, seslerin psikolojik yorumlarını kapsar. Sözlük, İngilizce,

Fransızca, Almanca ve Hintçe olmak üzere yaklaşık 3200 kelimedenden oluşur. Sözlük renk kodlaması ile yapılmıştır. Her foneme belirli bir renk tahsis edilir ve aynı renk psikolojik temsil için de kullanılır.

Dil İçgüdüsü (2018) adlı eserinde Pinker, dilin çok farklı yönlerini ele alır. Dil yukarıda ve ağızın ön tarafındaysa orada, daha yüksek titreşimleri kuvvetlendiren küçük bir rezonans boşluğu oluşturur ve ortaya çıkan /i/ (örneğin *bit* “minik” sözcüğü) sesleri insana küçük bir şeyler çağırıştırır. Dil aşağıda ve arka taraftaysa daha düşük titreşimleri kuvvetlendiren geniş bir rezonans boşluğu oluşturur ve ortaya çıkan /a/ (örneğin *father* “baba”) ve /o/ (örneğin *core* “göbek”) sesleri insanlara iri şeyleri çağırıştırır. Örneğin “ıvır zıvır” deriz ama “zıvır ıvır” demeyiz, “pata küte” deriz ama “küte pata” demeyiz, “cici bici” deriz ama “bici cici” demeyiz, “zik zak” deriz ama “zak zik” demeyiz, “tik tak” deriz ama “tak tik” demeyiz. Bunun en büyük nedeni dilin yukarıda ve ön taraftayken söylenen seslilerin daima aşağıda ve gerideyken söylenenlerden önce gelmesidir (Pinker, 2018: 188-189).

Sonuç

Ses sembolizmi, ses ile bir kelimenin anlamı arasındaki doğrudan ilişkiyi ifade eder. Diller arası araştırmaların sonuçları, ses sembolizminin farklı diller ve kültürler için evrensel olduğunu kanıtlamaktadır. Tüm doğal dillerin yüzde otuzu ses sembolizmi içeren kelimelerden oluşur. Ancak yapılan çok sayıda psikosemantik çalışmaya rağmen, ses sembolizminde kelimelerin algılanmasının bilişsel mekanizmaları hâlâ belirsizliğini korumaktadır. Günümüzde ses sembolizmi fonetik özellikler, tonlar, fonemler, fonem kombinasyonları veya anlam yönleriyle ilişkili olmaları için çağrışım komplekslerini tekrar tekrar etkinleştiren karmaşık ses yapıları için kullanılmaktadır. Ses sembolizmi, ses taklidi (güm!, pat!), duygular için terimler (ah!, oh!) veya sinestezi, uyarılar ve renkleri veya tatları tetikleyen harfler gibi farklı du-yulardan gelen ek tepkileri içerir, örnek: kop-, kırıl-, ısır-, dişle- gibi.

Fonosemantiğin genel sınıflandırılmasına baktığımızda şu şekildedir: 1. Yansıma Sözcükler (Doğal Uyum [Onomatopoeia]): Ses taklidi kelimelerdir: “hıçkırık, öksürük, hapşırık” vb. 2. Fikir Veren Sesler (Çağrışımsal Uyum [Ideophone]): Bir dil göstergesinin göstereni ile gösterileni arasındaki uyumdur. Görüntü ve hislerin yansıması olan kelimelerdir: “efil efil, ığıl ığıl, küfül küfül, güm güm, zonklama, kim kim, bingil bingil, fıldır fıldır, kımıl kımıl, şırl şırl” gibi. 3. Ahenksel Uyum (Phonesthemes): İki veya daha fazla ses biriminin oluşturduğu yapılardır: “birt, vırt, fırt, mırt, pırt” gibi. 4. Boyut Sembolizmi (Size Symbolism): Ünlülerin şekilleri ve ağız yolunun açıklığı ile ilgili kelime-

lerdir.” gacırdamak, gacırdamak” gibi. 5. Biçim Sembolizmi (Shape Symbolism): Dildeki ses birimlerle dış dünyadaki görüntüler arasındaki benzerliktir: “yuvarlak, oval, kare, dikdörtgen” gibi.

Platon’dan beri kelimelerin “doğal” anlamı tartışma konusu olmuştur. Daha sonra Jacob Grimm, Wilhelm von Humboldt, Hermann Paul, Wilhelm Wundt ve Otto Jespersen sesin sembolik etkilerini yansıtmışlardır. Geçen yüzyılın başında ilk deneyler yapıldı ve İngilizce, Almanca ve Fransızca olarak birkaç çalışma yayınlandı. Ancak son zamanlarda sağlam sembolizm, özellikle reklam psikolojisi için geçerli hâle geldi. Denekler benzer sesleri veya ses yapılarını çağrışımlar ve fikirlerle ilişkilendirme eğilimindedir. Bu nedenle isimlerde belirli seslerin kasıtlı kullanımı, adlandırılan nesnenin biçim, boyut, parlaklık fikrini etkileyebilir ve özelliklerin çıkarılmasına izin verebilir, örneğin Hoover adına, hafifçe mırıldanan ancak tıkırdamayan bir elektrikli süpürge denebilir.

Seslerin belki eskiden bir anlamı vardı. Tıpkı bir ressamın manzaraya bakıp renkleri seçmesi gibi insanlar da doğaya bakıp dildeki sesleri seçti. Her dil, bir nesneyi tasvir etmek için belirli sesleri seçti. Türkçede *ağaç* kelimesinin sesleri /a/, /ğ/, /a/ ve /ç/’dir. Kimse bu seslerin anlamını çözmeye çalışmaz. Bu nedenle, genellikle bunu olduğu gibi bırakırız. Bunların tümü sözde keyfî bir gelenektir. Oysa köken sözlüklerine baktığımızda *ağaç* kelimesinin ıgaç’tan geldiğini, onun da /ı/ sesinden geldiğini, -gaç’ın ek olduğunu görürüz. /ı/ eskiden “nebat, orman, ağaç” anlamına geliyordu. Tek başına sesler anlamlı değilse /ı/ nasıl oluyor da anlam taşıyor. Bizler kelimeleri genellikle görünen tarafı ile değerlendiririz. Eskiye gittikçe fonosemantik olgusu kökte neredeyse tek sese kadar iner. Aslında asıl fonosemantik unsur yansıma, çağrışımsal ya da ahenksel kelimelerden ziyade Agrawal’ın ve Magnus’un belirttiği gibi gerçek kök kelimelerde vardır. Çünkü yansıma sesler bir anlam taşımaktan çok tabiatı taklit eder.

Yapılan araştırmalar ünsüz ile başlayan kelimeleri değerlendirirken onları tek ses gibi ele almamızın yanlış olacağı yönündedir. Çünkü ünsüzler tek başlarına telaffuz edilemez. Örneğin *gel* - fiiline baktığımızda kök gibidir. *ge* birimi bize anlamsız gelir. Ama *ge* ile başlayan kelimeleri düşündüğümüzde bunların kendi içinde bir grup oluşturduğunu ve benzer anlamlar taşıdığını görürüz: “Gel-: < kel-” İlgili kelimeler: geç-: bir yerden başka bir yere gitmek, geç-: geçmek, get-: gitmek, gez-: dolaşmak, giç-: geçmek, gir-: dışarıdan içeri geçmek, varmak; git-: varmak, keç-: geçmek, kel-: gelmek, kes-: bırakmak, terk etmek, keş-: geçmek, ket-: gitmek, kez-: geçmek; gezmek,

kiç-: geçmek, kid-: gitmek, kig-: içeri girmek, kil-: gelmek, kir-: girmek, kit-: gitmek, kiz-: gezmek, yet-: ulaşmak, yit-: ulaşmak.

Güncel sözlüğe bakarsak gel-/geç-/gez- bir grup oluşturur. Burada “ge” sesleri yakın anlam taşır. Eski şeklini düşünürsek kel-/keç-/kes-/keş-/ket-/kez- kendi içinde bir grup oluşturur. Bugün git- dediğimiz kelime aslında ket-’ten gelir, ke sesinin sonuna gelen /l/ ve /t/ sesleri birbirine zıt bir anlam vermiştir. Kelime başında /k/, /g/ ve /y/ değimi iç seste /e/-/i/ değişimi son seste de /ç/-/d/-/g/-/l/-/r/-/s/-/ş/-/t/ değişimi vardır. /ç/-/ş/, /d/-/t/ benzer sestir, genelde yer değiştirir. /ç/-/ş/ sesi bir yerden bir yere geçme anlamı verir, /d/-/t/ ayrılmak anlamı verir. /z/ dolaşmak anlamı, /g/-/l/-/r/ dışarıdan içeriye yönelmeyi anlatır. Grubu genişletirsek gel-/geç-/gez-/gir-/git-/kes-/yet- anlamsal bir grup oluşturur. gel- kökü aslında ek almış bir kelimeye dönüşür. Kök ge’dir.

Dil bilimi iki kelimeyi karşılaştırır. Sesler anlam değişikliğine yol açıyorsa buna ses birimi denir. Örneğin gel- ile göl arasındaki temel fark /e/ ve /ö/ sesleridir. /e/ ve /ö/ sesleri anlam ayırdığı için ses birimi kabul edilir. Bu seslerin anlam ayırma özellikleri varsa neden seslere anlam taşıyamaz denir? /e/ sesi kelimeyi fiil yapmıştır, “ulaşmak, varmak” anlamı verir. /ö/ sesi su örüntüsü anlamı verir. İşin aslı ge birimi gö biriminden farklı bir anlam taşır. Sona gelen ses de önceki seslere göre kelimeye yeni bir anlam verir. Her ne kadar /g/ ve /l/ seslerine aynı sesler desek de /e/ ve /ö/ seslerine göre hem biçim hem anlam değiştirirler.

Türkçede dikkat çeken yönlerden biri de her kelimedede olmasa da pek çok kelimenin iç sesleriyle benzer ya da zıt anlamlar taşıyan kelimelere sahip olmasıdır. Sözlüklere baktığımızda kelimelerin iç seslerinin dışıyla bağlantılı anlamlar taşıdığını görürüz: gel-: ulaşmak, varmak; el-: yaklaşmak, iletmek; göl: su örüntüsü; öl: ıslak, nem; taze, yaş gibi. Geçmişe gittikçe fonosemantik unsurlar artış göstermektedir. Benzer sesler, benzer anlam taşımaya başlar. Bu durum da kelimelerin pek de keyfi olmadığını, anlamlarına göre bir grup oluşturabileceğini gösterir.

Kaynakça

Abehsera, Abraham (1991). *Babel*. Jerusalem: EQEV Publisher.

Abel, Gregory & Glinert, Lewis (2008). “Chemotherapy as Language: Sound Symbolism in Cancer Medication Names”. *Social Science & Medicine*, 66(8): 1863–1869.

- Agrawal, Pramod Kumar (2016). *Meaningfulness of Sounds*. Jaipur, Rajasthan: Universal Theory Research Centre.
- Agrawal, Pramod Kumar (2018). *Phonosemantic Dictionary*. Jaipur, Rajasthan: Universal Theory Research Centre.
- Bankieris, Kaitlyn & Simner, Julia (2015). "What is the Link Between Synaesthesia and Sound Symbolism?". *Cognition*, 136: 186–195.
- Berlin, Brent (2006). "The First Congress of Ethnozoological Nomenclature". *Journal of the Royal Anthropological Institute*, 12: 23–44.
- Blasi, Damián et al. (2016). "Sound–Meaning Association Biases Evidenced Across Thousands of Languages". *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*, 113(39): 10818–10823.
- Boltz, Marilyn, et al. (2016). "Phonetic Symbolism and Memory for Advertisements". *Applied Cognitive Psychology*, 30: 1088–1092.
- Brackbill, Yvonne & Little, Kenneth (1957). "Factors Determining the Guessing of Meanings of Foreign Words". *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 54: 312–318.
- Bremner, Andrew, et al. (2013). "Bouba and Kiki in Namibia? A Remote Culture Make Similar Shape–Sound Matches, But Different Shape–Taste Matches to Westerners". *Cognition*, 126: 165–172.
- Brown, Roger & Nuttall, Ronald (1959). "Method in Phonetic Symbolism Experiments". *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 59: 441–445.
- Brown, Roger, et al. (1955). "Phonetic Symbolism in Natural Languages". *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 50: 388–393.
- Coulter, Keith, et al. (2010). "Small Sounds, Big Deals: Phonetic Symbolism Effects in Pricing". *Journal of Consumer Research*, 37(2): 315–328.
- Cuskley, Christine & Kirby, Simon (2013). "Oxford Handbook of Synesthesia". *Synesthesia, Cross-Modality and Language Evolution*. Eds. J. Simmer & E. Hubbard. Oxford: Oxford University Press, 869–907.
- Cuskley, Christine (2013). "Mappings between Linguistic Sound and Motion". *Public Journal of Semiotics*, 5: 39–62.
- D'Anselmo, Anita, et al. (2019). "Guessing Meaning from Word Sounds of Unfamiliar Languages: A Cross-Cultural Sound Symbolism Study". *Frontiers in Psychology*, 10: 593.

- D'Onofrio, Annette (2014). "Phonetic Detail and Dimensionality in Sound-Shape Correspondences: Refining the Bouba-Kiki Paradigm". *Language and Speech*, 57(3): 367-393.
- Davis, R. (1961). "The Fitness of Names to Drawings: A Cross-Cultural Study in Tanganyika". *British Journal of Psychology*, 52: 259-268.
- De Saussure, Ferdinand (1998). *Genel Dilbilim Dersleri*. Çev. Berke Vardar. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Dingemanse, Mark, et al. (2016). "What Sound Symbolism Can and Cannot Do: Testing The Iconicity of Ideophones from Five Languages". *Language*, 92: 117-133.
- Fort, Mathilde, et al. (2015). "Consonants Are More Important than Vowels in the Bouba-Kiki Effect". *Language and Speech*, 58(2): 247-266.
- Gnatchuk, Hanna (2015). *Sound Symbolism*. Saarbrücken: AV Akademikerverlag.
- Gordon, Matthew (1995). "The Phonological Composition of Personal Pronouns: Implications for Genetic Hypotheses". *Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society*, 21(1): 117-128.
- Habók, Marianna Szabóné (2009). *Sound Symbolism in English and German*. Riga: VDM Verlag.
- Hamano, Shoko (1986). *The Sound-Symbolic System of Japanese*. Doctoral Dissertation. Gainesville: University of Florida.
- Hinton, Leanne, et al. (1994). *Sound Symbolism*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hockett, Charles Francis (1977). "The View from Language". *Selected Essays, 1948-1974*. Athens: University of Georgia Press.
- Holland, Morris & Wertheimer, Michael (1964). "Some Physiognomic Aspects of Naming, or, Maluma and Takete Revisited". *Perceptual and Motor Skills*, 19(1): 111-117.
- Huertas, Carme Jiménez (2016). *No Venimos Del Latin*. Barcelona: Las Sandalias de Mercurio.
- Imai, Mutsumi, & Kita, Sotaro (2014). "The Sound Symbolism Bootstrapping Hypothesis for Language Acquisition and Language Evolution". *Philosophical Transactions of the Royal Society B*, 369(1651): 1-13.
- Imai, Mutsumi, et al. (2008). "Sound Symbolism Facilitates Early Verb Learning". *Cognition*, 109: 54-65.

- Johansson, Niklas & Zlatev, Jordan (2013). "Motivations for Sound Symbolism in Spatial Deixis: A Typological Study of 101 Languages". *The Public Journal of Semiotics*, 5(1): 3–20.
- Joo, Ian (2020). "Phonosemantic Biases Found in Leipzig–Jakarta Lists of 66 Languages". *Linguistic Typology*, 24(1): 1–12.
- Kantartzis, Katerina, et al. (2011). "Japanese Sound–Symbolism Facilitates Word Learning in English–Speaking Children". *Cognitive Science*, 35: 575–586.
- Kawahara, Shigeto, & Shinohara, Kazuko (2012). "A Tripartite Trans–Modal Relationship Among Sounds, Shapes and Emotions: A Case of Abrupt Modulation". *Building Bridges Across Cognitive Sciences Around the World–Proceedings of the 34th Annual Meeting of the Cognitive Science Society*, 34: 569–574.
- Kawahara, Shigeto, et al. (2015). "Iconic Inferences About Personality: From Sounds and Shapes". *Iconicity: East Meets West*. Eds. Hiraga K. Masako et al. Amsterdam: Benjamins, 57–69.
- Klank, Linda et al. (1971). "Determinants of Success in Matching Word Pairs in Tests of Phonetic Symbolism". *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior*, 10: 140–148.
- Klink, Richard (2000). "Creating Brand Names with Meaning: The Use of Sound Symbolism". *Marketing Letters*, 11(1): 5–20.
- Köhler, Wolfgang (1947). *Gestalt Psychology*. New York: Liveright.
- Koppensteiner, Markus, et al. (2016). "Shaking *Takete* and Flowing *Maluma*. Non–Sense Words Are Associated with Motion Patterns". *Plos One*, 11(3): 1–13.
- Kovic, Vanja, et al. (2010). "The Shape of Words in The Brain". *Cognition*, 114: 19–28.
- Kunihira, Shirou (1971). "Effects of the Expressive Voice on Phonetic Symbolism". *Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior*, 10: 427–429.
- Lindauer, Martin (1990). "The Meanings of the Physiognomic Stimuli *Taketa* and *Maluma*". *Bulletin of the Psychonomic Society*, 28(1): 47–50.
- Lockwood, Gwilym, & Dingemanse, Mark (2015). "Iconicity in The Lab: A Review of Behavioral, Developmental, and Neuroimaging Research into Sound–Symbolism". *Frontiers in Psychology*, 6: 1246.

- Lockwood, Gwilym, et al. (2016). "Sound-Smbolism Boosts Novel Word Learning". *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 42: 1274-1281.
- Magnus, Margaret (1999). *Gods of the Word: Archetypes in the Consonants*. Scotts Valley, California: Create Space Independent Publishing Platform.
- Maltzman, Irving, et al. (1956). "An Investigation of Phonetic Symbolism". *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 53: 249-251.
- Maurer, Daphne, et al. (2006). "The Shape of Boubas: Sound-Shape Correspondences in Toddlers and Adults". *Developmental Science*, 9: 316-322.
- Newman, Stanley (1933). "Further Experiments in Phonetic Symbolism". *American Journal of Psychology*, 45, 53-75.
- Nichols, Johanna & Peterson, David (1996). "The Amerind Personal Pronouns". *Language*, 72(2): 336-371.
- Nielsen, Alan Kirkland, & Rendall, Drew (2013). "Parsing The Role of Consonants Versus Vowels in The Classic Takete-Maluma Phenomenon". *Canadian Journal of Experimental Psychology*, 67(2): 153-163.
- Nuckolls, Janis (1999). "The Case for Sound Symbolism". *Annual Review of Anthropology*, 28: 225-252.
- Nygaard, Lynne, et al. (2009). "Sound to Meaning Correspondences Facilitate Word Learning". *Cognition*, 112: 181-186.
- Oraby, Khaled (2010). *The Meaning of the Phoneme /S/ in Standard Arabic*. Riga: Lambert Academic Publishing.
- Perfors, Amy (2004). "What's in a Name? The Effect of Sound Symbolism on Perception of Facial Attractiveness". *26th Annual Conference of the Cognitive Science Society*. Chicago: Psychology Press.
- Perniss, Pamela, et al. (2010). "Iconicity as A General Property of Language: Evidence from Spoken and Signed Languages". *Frontiers in Psychology*, 1: 1-15.
- Peterson Robert, A. & Ross, Ivan (1972). "How to Name New Brand Names". *Journal of Advertising Research*, 12: 29-34.
- Pinker, Steven (2018). *Dil İçgüdüsü*. Çev. Feray İlgün. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Platon (2015). *Kratylos*. Çev. Furkan Akderin. İstanbul: Say Yayınları.

- Ramachandran, Vilayanur & Hubbard, Edward M. (2001). "Synaesthesia-A Window into Perception, Thought and Language". *Journal of Consciousness Studies*, 8(12): 3-34.
- Rogers, Susan & Ross, Abraham (1975). "A Cross-Cultural Test of the Maluma-Takete Phenomenon". *Perception*, 4: 105-106.
- Sapir, Edward (1929). "A Study in Phonetic Symbolism". *Journal of Experimental Psychology*, 12: 225-239.
- Shang, Nan & Styles, Suzy (2017). "Is a High Tone Pointy? Speakers of Different Languages Match Mandarin Chinese Tones to Visual Shapes Differently". *Frontiers in Psychology*, 8: 1-13.
- Shinohara, Kazuko, & Kawahara, Shigeto (2013). "The Sound Symbolic Nature of Japanese Maid Names". *Proceedings of the 13th Annual Meeting of the Japanese Cognitive Linguistics Association. Vol.13*. Tokyo: JCLA, 183-193.
- Shinohara, Kazuko, & Kawahara, Shigeto (2016). "A Cross-Linguistic Study of Sound Symbolism: The Images of Size". *Proceedings of the 36th Annual Meeting of the Berkeley Linguistics Society*. Berkeley: BLS, 396-410.
- Shinohara, Kazuko, et al. (2016). "Takete and Maluma in Action: A Cross-Modal Relationship between Gestures and Sounds". *Plos One*, 11(9): e0163525.
- Sidhu, David, & Pexman, Penny (2015). "What's in a Name? Sound Symbolism and Gender in First Names". *Plos One*, 10(5): e0126809.
- Simner, Julia et al. (2010). "What Sound Does That Taste? Cross-Modal Mappings Across Gustation and Audition". *Perception*, 39(4): 553-569.
- Styles, Suzy & Gawne, Lauren (2017). "When Does Maluma/Takete Fail? Two Key Failures and a Meta-Analysis Suggest That Phonology and Phonotactics Matter". *i-Perception*, 8(4): 1-17.
- Swadesh, Morris (1955). "Towards Greater Accuracy in Lexicostatistic Dating". *International Journal of American Linguistics*, 21(2): 121-137.
- Tanz, Christine (1971). "Sound Symbolism in Words Relating to Proximity and Distance". *Language and Speech*, 14(3): 266-276.
- Tarte, Robert (1974). "Phonetic Symbolism in Adult Native Speakers of Czech". *Language and Speech*, 17: 87-94.

- Tsuru, Shigeto, & Fries, Horace S. (1933). "A Problem in Meaning". *Journal of General Psychology*, 8: 281–284.
- Tzeng, Christina, et al. (2017). "The Specificity of Sound Symbolic Correspondences in Spoken Language". *Cognitive Science*, 41: 2191–2220.
- Urban, Matthias (2011). "Conventional Sound Symbolism in Terms for Organs of Speech: A Cross Linguistic Study". *Folia Linguistica*, 45(1): 199–214.
- Woodworth, Nancy (1991). "Sound Symbolism in Proximal and Distal Forms". *Linguistics*, 29(2): 273–300.
- Yorkston, Eric & Menon, Geetha (2004). "A Sound Idea: Phonetic Effects of Brand Names on Consumer Judgments". *Journal of Consumer Research*, 31(1): 43–51.
- Yoshida, Hanako (2012). "A Cross-Linguistic Study of Sound Symbolism in Children's Verb Learning". *Journal of Cognition and Development*, 13: 232–265.

"COPE-Dergi Editörleri İçin Davranış Kuralları ve En İyi Uygulama İlkeleri" çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir:

Yazarların Notu: Bu makale, Uşak Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsünde devam etmekte olan "Türkçede Seslerin Anlam Değeri" adlı doktora tezinden üretilmiştir.

Etik Kurul Belgesi: Bu çalışma için etik kurul belgesi gerekmemektedir.

Çıkar Çatışması Beyanı: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarların potansiyel bir çıkar çatışması yoktur.

Katkı Oranı Beyanı: Emrah Erol'un yazdığı doktora tezinden üretilen bu makale danışman Prof. Dr. Ahmet Akçataş tarafından gözden geçirilmiştir.

The following statements are made in the framework of "COPE-Code of Conduct and Best Practices Guidelines for Journal Editors":

Authors' Note: This article was produced from the doctoral thesis titled "Semantic Value of Sounds in Turkish", which is ongoing at Usak University Graduate Education Institute.

Ethics Committee Approval: Ethics committee approval is not required for this study.

Declaration of Conflicting Interests: The authors have no potential conflict of interest regarding research, authorship, or publication of this article.

Author-Contributions Statement: This article, produced from the doctoral thesis written by Emrah Erol, was reviewed by the supervisor Prof. Dr. Ahmet Akçataş.